

УДК 336.71:658.14

Єріс Л. М.

Українська академія банківської справи Національного банку України

**ДОСТАТНІСТЬ КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ:
МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті розглянуто основні положення, що стосуються достатності капіталу банківської системи, визначені основні чинники, що впливають на рівень капіталу банків. Запропоновано основні підходи до забезпечення рівня достатності капіталу банківської системи.

Ключові слова: банківська система, банківський капітал, достатність капіталу банку, базельські принципи.

Постановка проблеми. Розвиток української економіки та сучасний характер міжнародних фінансових відносин України з іншими країнами залежить від багатьох чинників і, зокрема, від чинника достатності банківського капіталу. Неперервний процес фінансової глобалізації та лібералізація режиму міжнародного руху капіталу, зростання конкуренції в банківській сфері та розвиток банківських інновацій призвели до прискорення процесів капіталізації в банківській сфері. Досягнення необхідного рівня достатності капіталу банківської системи стало визначальним явищем як у світовій економіці, так і в Україні.

Зростання і зміцнення капіталів банків України сприяє посиленню довіри до банківської системи з боку вкладників та кредиторів. Формування необхідного капіталу дасть змогу банківським установам здійснювати широкомасштабне кредитування та інвестування галузей національної економіки. Водночас розмір банківського капіталу та створення відповідних резервів є важливим для підтримки ліквідності, стабільності та прибутковості банківської системи.

Аналіз останніх публікацій. Питання вивчення сутності власного капіталу банків, методів його оцінювання, а також особливостей зближення з міжнародною практикою визначення достатності капіталу розглянуто в багатьох наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених і фахівців, а саме: Алексеєнка М. [1], Бортнікова Г. [2], Грудзевича Я. [3], Зверякова М. [6], Міщенко В. [11], Качаєвої М. [8], Кротюка В. [10], Пишного А. [13], Савлука С. [17], Симановського О. [19], Усоскіна В. [22] та інших.

Метою статті є обґрунтування методів та інструментів забезпечення достатності капіталу банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Стан і ресурсні можливості вітчизняної банківської системи суттєво впливають на економічне зростання в державі. Ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня капіталізації, яка на сьогодні визначається як низька.

Проблемою недостатності капіталізації зумовлюється і недосконалість як усієї вітчизняної банківської систем, так і окремих банків, які не мають можливості залучати значні ресурси та проводити масштабні активні операції.

Сучасна ситуація у вітчизняній економіці у фінансовому секторі в цілому та на ринку капіталу зокрема обумовлена значними проблемами та загальною нестабільністю.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» статті 30, капітал банків складається з основного і додаткового. Основний капітал банку включає статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу

акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів [5].

В інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» визначено поняття регулятивного капіталу банку, який є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків [6].

Негативний вплив на розмір та достатність капіталу банків спричиняє знецінення активів, отримані збитки від поточної діяльності, що у свою чергу призводить до від'ємного значення сукупного капіталу банківської системи (наприклад, Греція).

Органи регулювання, з метою відновлення функціональних позицій банківських систем та забезпечення достатнього рівня капітальної бази, застосовують такий механізм як рекапіталізація, яка нерідко має прояв у націоналізації банків. Так, програми щодо рекапіталізації банківських систем здійснювалися в Австрії (вартість – 15 млрд. євро, націоналізований Bank Medicus AG), Великобританії (500 млрд. фунтів стерлінгів та націоналізовано вісім великих банків), Німеччині (націоналізація Hure Real Estate), Італії (12 млрд. євро), Китаї (20 млрд. дол. США), Португалії (4 млрд. євро та націоналізація Banco Portugues de Negocios), Франції (40 млрд. євро), Швейцарії (5,2 млн. дол. США для рекапіталізації банку UBS) [7].

З початку фінансової кризи кошти держави виступили одним з джерел капіталізації банків України. Протягом 2008-2011 рр. на рекапіталізацію приватних банків в Україні було витрачено 25,8 млрд грн. (близько 2,3% ВВП). ПАТ АТ «Родовід Банк» отримав 12,3 млрд грн., відповідно ПАТ АБ «Укргазбанк» – 9,3 млрд грн., ПАТ АТ «Акціонерний комерційний банк «Київ» – 3,6 млрд грн. [8; 9].

Слід відмітити, що в умовах поступової стабілізації на ринку банківських послуг багатьом банкам вдалося покращити фінансові результати за рахунок природньої рекапіталізації – за рахунок прибутку. Збільшення капітальної бази багатьох країн сприяли зростанню рівня достатності капіталу (рис. 1).

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим біль-

ша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку [6].

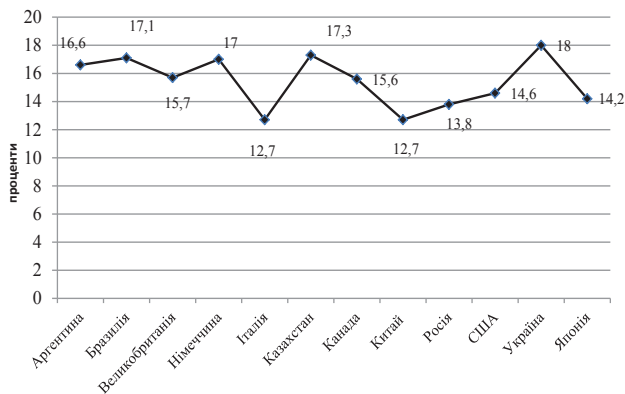

Рис. 1. Достатність капіталу банків країн світу станом на 01.01.2013, % [10]

Проведений аналіз дозволив визначити неадекватність зростання банківського капіталу щодо основних макроекономічних та банківських показників. З метою покращення ситуації Національний банк України встановлює нормативні

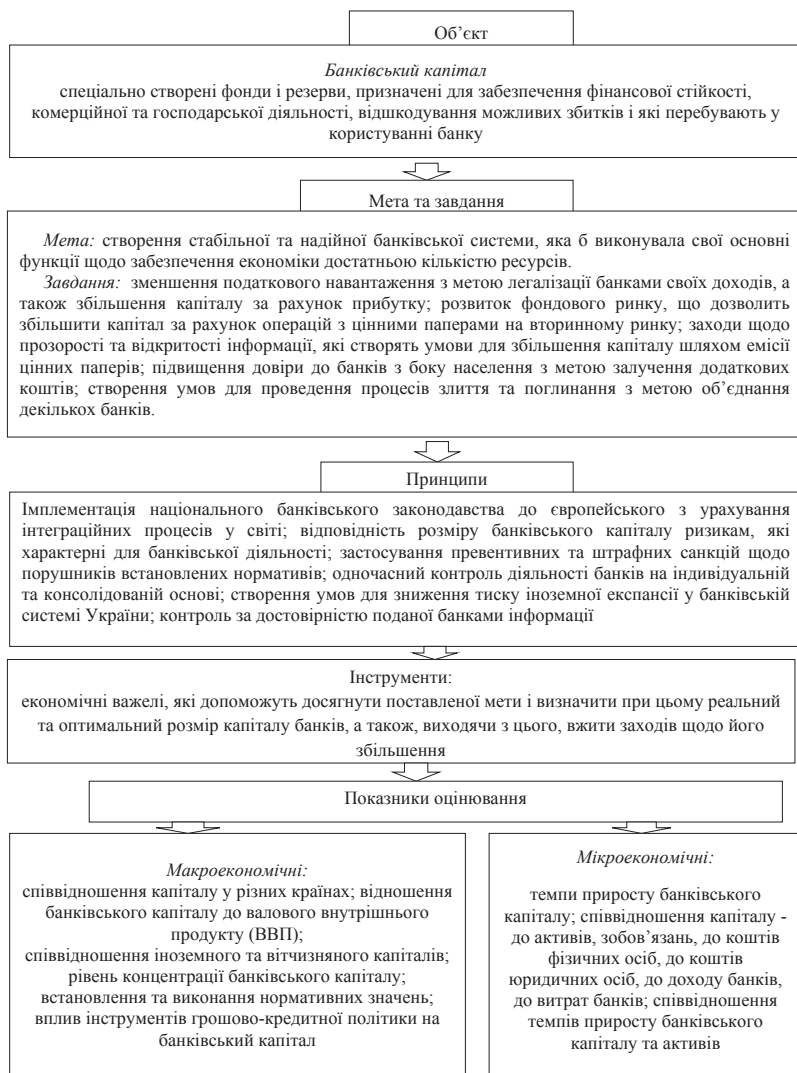

Рис. 2. Методологічні основи формування механізму зростання банківського капіталу (складено автором з використанням матеріалів [11, с. 14-15; 12, с. 206-207])

значення розміру різних видів банківського капіталу, його основних складових та інших показників, але ці заходи досить часто не дають бажаного результату [11, с. 13].

Методологічні засади забезпечення капіталізації банків передбачають розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього рівня капітальної бази банків та оцінювання ефективності їх застосування. Тому виникає необхідність розробки дієвого механізму зростання банківського капіталу (рис. 2).

Слід відмітити, що при визначенні рівня капіталізації банків необхідно звертати увагу не лише на кількісні показники обсягу власного та статутного капіталів, але й на якісні, які в першу чергу стосуються структури власного капіталу та достовірної оцінки окремих його складових. Зустрічаються випадки, коли банківські установи з метою досягнення необхідного розміру власного капіталу та дотримання показників його адекватності вдаються до штучного нарощення обсягів капіталу шляхом включення до нього таких складових: завищена переоцінка основних засобів; нараховані, але не сплачені відсотки; операції з придбання в інсайдерів основних засобів, в яких немає гострої потреби, за значно завищеними від ринкових цінами; довгострокові кредити інсайдерам на пільгових умовах; необхідні інвестиції в цінні папери «неасоційованих», «не дочірніх» підприємств тощо.

Отже, все це призводить до штучного нарощування капіталу і в результаті до невиправдано заниженого рівня капіталізації. У такому випадку мова йде про фіктивну капіталізацію. Проблема фіктивної капіталізації в першу чергу зумовлює низький або упереджений менеджмент банку. Ситуація на ринку повинна об'єктивно оцінюватися, а її переваги не можуть використовуватися для штучного нарощення чи неправдивого відображення у звітності розмірів власного капіталу.

Слід звернути увагу на те, що найбільш стабільною та стійкою складовою регулятивного капіталу банку є капітал 1-го рівня, найбільша питома вага у якому належить статутному капіталу. Тому, визначаючи достатність капіталу, слід приділити увагу саме розміру статутного капіталу (рис. 3).

Як видно із даних, представлених на рисунку 3, на сьогодні спостерігається тенденція до зменшення темпів зростання статутного капіталу та частки іноземного капіталу в ньому.

У дослідженні достатності капітальної бази банківської системи велике значення займає оцінювання впливу іноземного капіталу на його рівень. За даними Національного банку України, за станом на 01.01.2014 на території України зареєстровано 180 комерційних банків у порівнянні зі 176 на 01.01.2013. Серед створених за участю іноземного капіталу діють 49 банків на 01.01.2014, а на

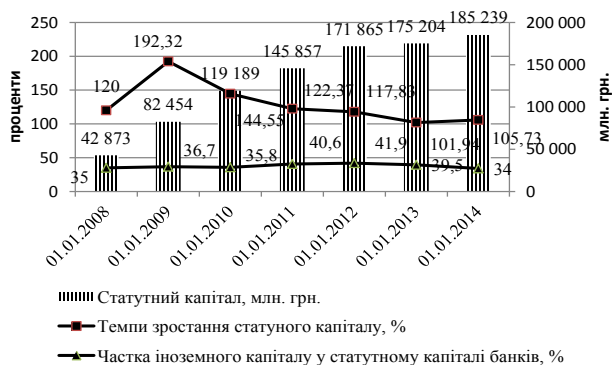

Рис. 3. Динаміка статутного капіталу банківської системи станом на 01.01.2008 по 01.01.2014 (складено автором за матеріалами [13])

01.01.2013 – 53, або 27,22% та 30,11% від загальної кількості банків відповідно, у тому числі 19 на 01.01.2014 та 21 банків на 01.01.2013 зі 100% іноземним капіталом. При цьому слід зазначити, що питома вага іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банків за аналізований період знизилася з 39,6% до 34,0% відповідно.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в останні роки відбувається виведення іноземного капіталу з банківської системи України. Можна сказати, що міжнародні фінансові групи увійшли на вітчизняний банківський ринок на стадії кредитного буму, а на сьогодні згортають свою діяльність. При цьому грошовий канал входження більший ніж виходу з банківської системи України.

Починаючи з 2009 року вітчизняний ринок банківських послуг встигли покинути чеський Home Credit Bank (2009), німецький Dresdner Bank (2009), британський HSBC (2010), російський Ренесанс Капітал (2010), німецький Bayerische Landesbank (2011), південнокорейський Kookmin Bank (2011), грузинський Bank of Georgia (2011), голландський Кредит Європа Банк пішов з роздробу (2012), австрійський Volksbank (2012), французький Societe Generale (2012), Кредитпромбанк (2013) і Айстра Банк (2013). Найближчим часом цей список можуть поповнити Марфин Банк і Platinum Bank.

Протягом останнього періоду спостерігається зростання регулятивного капіталу. Паралельно відбувається коливання показника адекватності

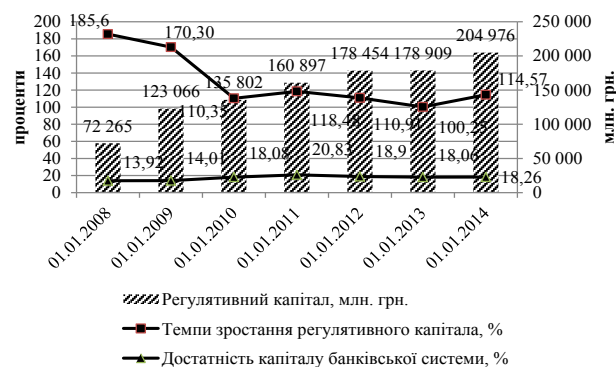

Рис. 4. Динаміка регулятивного капіталу та достатності капіталу банківської системи за період з 01.01.2008 по 01.01.2014 (складено автором за матеріалами [13])

регулятивного капіталу, який має тенденцію до зниження (рис. 4).

Світова фінансова криза, що почалася в 2008 році, виявила недоліки в міжнародних регулятивних вимогах до фінансових інституцій. В результаті відбулося накопичення значного обсягу системних і індивідуальних не індифікованих ризиків у результаті використання агресивної моделі поведінки учасників ринку, орієнтованих на інтенсивне зростання [14].

Впровадження вимог Базеля III розпочалося у світовій практиці з 1 січня 2013 року. Перехід відбувається поетапно і завершиться до 2019 року [15].

Основними напрямками Базеля III є пропозиції щодо зміни в регулюванні банківського капіталу і ліквідності.

Нові вимоги відносно капіталу сконцентровані за трьома напрямками: зміни структури власного капіталу банків; підвищення вимог до достатності капіталу (у тому числі введення нових додаткових нормативів достатності капіталу); створення буферів капіталу (табл. 1).

Нова версія Базеля III не обмежується тільки нарощуванням питомої ваги капітальних статей у структурі пасивів. Вона передбачає введення єдиних вимог до наявності у банків запасу ліквідних коштів, який би був достатній у період кризи.

Відповідно до експертних оцінок, введення стандартів ліквідності та підвищення достатності капіталу, буде призводити до зниження темпів зростання ВВП. За результатами дослідження

Таблиця 1

Строки впровадження Базеля III у країнах – членах Базельського комітету з питань банківського нагляду [16, с. 16]

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Базовий капітал першого рівня, %		3,5	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Капітал першого рівня, %	4,0	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Власний капітал, %	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Буферний капітал, %					0,625	1,25	1,875	2,5
Контрциклічний капітал, %					0,625	1,25	1,875	2,5
Фінансовий важіль (фінансовий леверидж)	моніторинг	тестування на рівні 3 %, банки повинні оприлюднювати інформацію з 01.01.2015			коригування	уточнене значення		
Норматив короткострокової ліквідності	моніторинг			≥100%	≥100%	≥100%	≥100%	≥100%
Показник чистого стабільного фінансування	моніторинг						>100%	>100%

групи по аналізу макросередовища, підвищення банками рівня ліквідних активів на 25% на протязі чотирьох років та збільшення термінованості зобов'язань для підтримки коефіцієнту чистого стабільного фондування може призвести до зниження середньорічних темпів зростання ВВП на 0,08% [7].

Висновки. Для вітчизняних банків введення нових стандартів Базеля III в умовах погіршення світової кон'єктури та ділового клімату в Україні супроводжується певними негативними явищами. Практичне використання вказаних заходів створює значні труднощі для дрібних банків при формуванні додаткового капіталу, скорочує можливість отримання кредиту для малих і середніх підприємств з невисоким кредитним рейтингом, погіршить перспективи розвитку іпотеки.

З метою вирішення проблеми капіталізації та

концентрації банківського капіталу необхідно вирішити наступні питання: формування оптимальної структури капіталу банків, зокрема в частині джерел формування і використання субординованого боргу; розробка комплексу обмежень у процесі залучення іноземного капіталу в банківську систему країни; забезпечення передового досвіду у банківську систему: новітні технології ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення, що заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування власної клієнтури; застосування системи пільгового оподаткування прибутку, що спрямовується на збільшення банківського капіталу; створення належної нормативної бази щодо процедури злиття і поглинання банківських установ без адміністративного тиску на основі об'єктивних економічних потреб.

Список літератури:

1. Алексеенко М.Д. До питання про доступ іноземного капіталу в банківську систему України / М. Д. Алексеенко, Л. М. Алексеенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 6. – С. 42-47.
2. Бортников Г. П. Базель III: новые стандарты капитала, ликвидности и резервов для банков / Г.П. Бортников // Управление в кредитной организации. – 2010. – № 6. – С. 35-50.
3. Грудзевич Я.В. Проблеми капіталізації банківської системи України / Я. В. Грудзевич // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 116-120.
4. Коваленко В.В. Банковский капитал в системе управления денежными потоками банковской деятельности / В.В. Коваленко, Е.С. Сергеева // Уральский научный вестник (Казахстан). – 2013. – № 29(77). – С. 71-78.
5. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України, затверджений Верховною Радою України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>.
6. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : Інструкція, затверджена постановою Національного банку України від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
7. Financial Soundness Indicator [Electronic of resource]. – International Monetary Fund. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/pdf/text.pdf>.
8. Крилова А. О. Фінансовий сектор України: сьогодні й завтра / А. О. Крилова // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 36-41.
9. Рекапитализация банковской системы: украинские реалии и мировой опыт : информационноаналитическая записка (25.11.2010) [Электронный ресурс] // Зеркало недели. – Режим доступа : <http://zn.ua/ARCHIVE/rekapitalizatsiya>.
10. Statistics. Financial Soundness Indicator. Latest available data. Monetary Fund [Electronic of resource]. – Access mode : <http://fsi.imf.org/>.
11. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
12. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
13. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
14. Симановский А. Ю. О регулятивных требованиях к устойчивости банков / А.Ю. Симановский // Деньги и кредит. – 2009. – № 9. – С. 12-19.
15. Group of Governors and Heads of Supervision announces higher global minimum capital standards. [Electronic resource]. – September 12, 2010. – It is access Mode: <http://www.bis.org/press/p100912.htm>.
16. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 11-17.

Ерис Л. Н.

Украинская академия банковского дела Национального банка Украины

ДОСТАТОЧНОСТЬ КАПИТАЛА БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ: МЕТОДЫ И ИНСТРУМЕНТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Резюме

В статье рассмотрены основные положения, которые касаются достаточности капитала банковской системы, определены основные факторы, которые влияют на уровень капитала банков. Предложены основные подходы к обеспечению уровня достаточности капитала банковской системы.

Ключевые слова: банковская система, банковский капитал, достаточность капитала банка, базельские принципы.

Eris L. N.

Ukrainian Academy of Banking National Bank of Ukraine

SUFFICIENTNESS CAPITAL OF BANKING SYSTEM: METHODS AND INSTRUMENTS OF PROVIDING

Summary

Substantive provisions which touch sufficientness of capital of the banking system are considered in the article, basic factors which influence on the level of capital of banks are certain. The basic going is offered near providing of level of sufficientness of capital of the banking system.

Key words: banking system, bank capital, sufficientness of capital of bank, Basel principles.

УДК 336.761:339.727.22

Химченко А. Н.

Калачигин Г. М.

Донецкий национальный университет

СОСТОЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА И ФОНДОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

В статье рассматривается состояние инвестиционного климата и фондового рынка Украины, определены основные проблемы развития данных секторов экономики, а также действия, которые необходимо предпринять для их решения.

Ключевые слова: инвестиции, фондовый рынок, инвестиционный климат, инвестиционная активность.

Постановка проблемы. Современные условия глобализации и переход к открытой экономике способствуют присоединению Украины к мировому хозяйству, её внедрению в мировое экономическое пространство. Украина – развивающаяся страна, и достижение необходимого уровня конкурентоспособности экономики – одна из главных задач. Без привлечения иностранного и свободного капиталов данная задача является невыполнимой, т. е. необходимо улучшать инвестиционный климат государства и содействовать развитию фондового рынка в стране.

Инвестиции играют центральную роль в экономическом развитии страны, они определяют общий рост её экономики. От эффективности инвестиционной политики зависят состояние производства, уровень технической оснащённости основных фондов предприятий, возможности структурной перестройки экономики, решение социальных и экологических проблем. Но на данный момент объем привлеченных инвестиций в Украине незначителен.

Биржевая деятельность является индикатором ценообразования в обществе, экономического и финансового состояния и развития страны. Уровень деловой активности на бирже может свидетельствовать как про экономическую стабильность страны, так и про наличие финансового и экономического кризиса в мире. Многие страны имеют одну или даже несколько торговых площадок, где совершаются сделки с ценными бумагами. В тот момент, когда мир стоит на грани очередной волны кризиса Украине необходимо удерживать свои позиции. Но, к сожалению, состояние фондового рынка Украины нестабильно.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемами инвестирования и процессами, происходящими на фондовых рынках, занимались такие отечественные и зарубежные ученые, как: Ю. Макогон, М. Будник, Л. Красавина, З. Луцишин, С. Еш, В. Гец, Ч. Доу, Дж. Кейнс, Э. Хансен, Е. Домар, Дж. Робинсон, Н. Калдор, Д. Джоргенсон, У.Ф. Шарп, Г. Дж. Александер, Дж. В. Бэйли, К.А. Хассет, А.И. Дедиков, Д. Куприя-

нов, С.А. Гуткевич, А.Н. Алимова, П.Ф. Жердецкий, В.П. Красовской и др.

Целью статьи является анализ современного состояния инвестиционного климата и фондового рынка Украины, а также перспектив его улучшения.

Изложение основного материала. В связи с мировым финансовым кризисом с 2008-2009 гг. в Украину поступило меньше миллиарда долларов США. В последующие 24 месяца ситуация улучшалась, но, так и не достигнув показателя 2007-2008 гг., снова ухудшилась.

Динамика изменения поступлений прямых иностранных инвестиций представлена на рис.1.

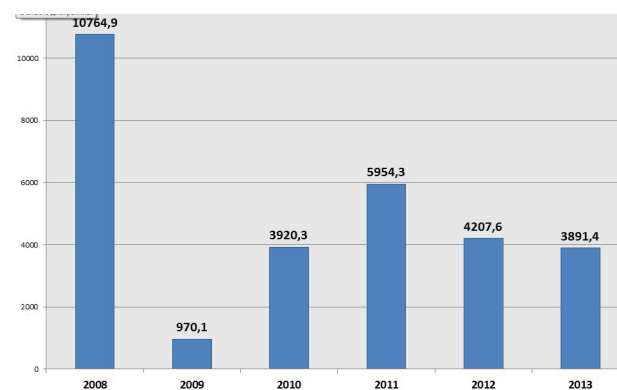

Рис. 1. Объемы поступления ПИИ в 2008-2013 гг. (с октября по октябрь) млн. дол. США [1]

География источников иностранного инвестирования представлена на рис.2.

Наибольшее количество прямых иностранных инвестиций в Украину поступило из Кипра (33,1%), Германии (11%), Нидерланд (9,7%), Российской Федерации (6,8%) и Австрии (5,7%).

В рейтинге «Doing Business 2014» Международной финансовой корпорации, который позволяет объективно оценить законодательство, связанное с регулированием бизнеса, и его применение, Украине удалось подняться на 28 позиций со 140-го на 112-е место (табл. 1). [2]